

Darko Darovec, Dean Komel, Lenart Škof

O VLOGI IN POLOŽAJU HUMANISTIKE V SODOBNI
SLOVENIJI IN EVROPI
Koper, 22. 4. 2005

Ob prelomu tisočletij smo se v Sloveniji hkrati soočili z dvema izzivoma: ob vstopu v EU smo morali vnovič premisliti in osmisлити svoj položaj v Evropi, s tem pa je neločljivo povezana tudi druga tema, ki zadeva umeščenost Evrope oziroma EU kot politične skupnosti v okvir sodobnega globaliziranega sveta. Lahko ta dvojni izziv razumemo kot eno izmed nalog in izzivov humanistike tako v Sloveniji kakor v EU?

Ko govorimo o položaju humanističnih ved in želimo vnovič premisliti o njihovi vlogi v najširšem prostoru kulture – prostoru, ki presega zgolj posamično časovno-prostorsko civilizacijsko ali politično skupnost in njene vsakokratne cilje in naloge – govorimo o položaju človeka, njegove skupnosti in osmišljanja vsakokratnih življenjskih svetov. V prej imenovanem dvojnem okviru oz. tematizaciji prostora humanistične vednosti ne moremo mimo dveh temeljnih premis: medkulturnega zavedanja in odnosa humanistične vednosti do sodobnih postrazsvetljskih paradig znanja. Če začnemo pri koncu: v Evropi smo bili v času vstopa v postindustrijsko paradigmo priča morda najradikalnejšemu pretresu znotraj specifične humanistične vednosti. Humanistično znanje, tradicionalno v okviru univerz in raziskovalnih ustanov posredovano v okviru modusa *universitas*, se je z novimi družbenimi in kulturnimi okviri postrazsvetljske paradigme znanja soočilo s krizo tovrstne vednosti: ravno krilatica o evropski družbi znanja, o kateri govorijo najpomembnejši dokumenti, povezani s strategijami evropske znanosti (in s tem humanistike), je lahko izraz paradigmatskega premika v smeri *societas*, ki mu morajo prisluhniti tudi humanistične vede. Humanistične vede se tu lahko zavedo svoje temeljne naloge – služiti človeku in njegovim družbenim ter političnim in etičnim okoljem – in vtem so v polni meri iz svojega najpristnejšega bistva zmožne tudi odgovarjati zahtevam po *uporabni vrednosti* slehernega znanja v sodobnih družbenih kontekstih. Druga premisa, tj. medkulturno zavedanje, pa je tesno povezana s prvo: humanistične vede se z zapustitvijo privilegiranega položaja v smislu razsvetljske univerzalistične in monologične vednosti odpirajo k dialogičnemu in s tem medkulturnemu posredovanju. Če prvi premik lahko označimo kot premik od znanja kot védenja (*epistémē*) k znanju kot uporabi (*phrónesis*) in posredno tudi vrednosti, je drugi premik pomemben pri vsakokratnem odprtem premisleku o pomenu *lastne* kulture v tem dogajanju.

Radi govorimo, da sedanji čas ni naklonjen humanistiki. V tem lahko vidimo dvojni problem: najprej je tu

predsodek oz. dojemanje humanistike kot časa *nepri-merne*, ki lahko že kratkoročno vpliva na njeno preživetje. Tu mora humanistika sama dokazati, da razume svojo vlogo v aktualnem svetu ustvarjanja in posredovanja znanja. Po drugi strani se v sodbi izraža dejansko podcenjevanje vrednosti humanističnega znanja, tako v smislu družbenega povezovanja in s tem neločljivo povezane *etične* odgovornosti do *sveta in človeka*, kakor tudi vloge njenega medkulturnega potenciala – od osebne, prek jezikovne ter družbene identitete, morda najpomembnejših koordinat evropskega in svetovnega sobivanja. Slovenija je zaradi svojega geografskega (stičišče različnih kulturnih krogov) in z vstopom v EU tudi političnega položaja, posebej pa kot prostor ene izmed evropskih *kultur*, prebivajoče v prostorih medkulturnosti, še posebej nagovorjena pri negovanju in vključevanju humanistike v najširše okrožje znanstvenega delovanja. In v tem lahko humanistika tudi sama posreduje med kulturnimi in znanstvenimi 'življenjskimi' svetovi.

S temi izhodiščnimi vprašanji so se ukvarjali udeleženci okrogle mize O vlogi in položaju humanistike v sodobni Sloveniji in Evropi, ki jo je 22. aprila 2005 organiziralo Znanstveno-raziskovalno središče Univerze na Primorskem (UP ZRS) v prostorih Pokrajinskega muzeja Koper. Udeležili so se je ugledni slovenski humanisti, strokovni posvet pa je s tehtnim prispevkom počastil tudi minister za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo dr. Jure Zupan, medtem ko je bil minister za kulturo dr. Vasko Simoniti tudi najavljen, vendar opravičeno odsoten. Srečanja so se udeležili predstavniki večine poglobitvenih slovenskih ustanov, ki pokrivajo področje humanistike, in sicer z uvodnimi vabljenimi prispevki dr. Lucija Čok, rektorica Univerze na Primorskem, Aleksander Zorn, državni sekretar v kabinetu predsednika vlade Republike Slovenije, dr. Bojan Borstner, dekan Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, dr. Darko Darovec, direktor UP ZRS, dr. Aleš Erjavec, ZRC SAZU in Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem (UP FHŠ), dr. Božidar Jezernik, dekan Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (UL FF), dr. Janez Juhant, Teološka fakulteta UL in predsednik Kolegija ministra za humanistiko pri MVZT, dr. Valentin Kalan, UL FF, dr. Dean Komel, UL FF, dr. Vesna Mikolič, dekanja UP FHŠ, dr. Braco Rotar, UL FF in UP ZRS, dr. Lenart Škof, UP FHŠ in UP ZRS, ter Tomaž Zalaznik, direktor Nove revije. V diskusijo pa so se nato vključili še mnogi drugi prisotni ugledni slovenski humanisti.

Prispevki s tega zbora, ki so bili objavljeni v Novi reviji št. 277-78-79, so vsak s svojega zornega kota opredelili stanje in perspektive humanistike nasploh, pa tudi posameznih humanističnih področij. Diskusija se je osredotočila na naslednjih deset točk (ki smo jih organizatorji malce hudomušno poimenovali kar zapovedi):

Utrinek z okrogle mize o vlogi in položaju humanistike.

1. Splošno stanje v humanistiki še vedno opredeljujejo neugodne okoliščine za njen razvoj. V desetletju in pol se je veliko nadoknadilo, vendar je medtem nastopil drug ekonomistični pritisk, ki bistveno vpliva na položaj humanistike v družbi (na univerzi, v splošni izobrazbi, sistemu znanosti). V tem smislu bi bilo potrebno jasno opredeliti nacionalni pomen razvoja humanistike in ga smiselno zaščititi pred temi negativnimi ideološkimi in ekonomističnimi vplivi, hkrati pa poskrbeti za primerno kvaliteto. Tu kaže poudariti, da bi bilo skrajno neprimerno, če bi se probleme drugih znanstvenih področij reševalo na račun omejevanja humanistike (to je neučinkovito že zato, ker je humanistika gotovo najcenejša znanost, hkrati pa bi bila taka poteza nekulturna v več smislih).

2. Pretirano poudarjanje kriterija nacionalne pomembnosti humanistike lahko privede do tega, da bi ostali brez mednarodno preverljive kvalitete raziskovanja, kar bi dolgoročno ošibilo humanistiko v primerjavi s tistimi znanstvenimi področji, ki ta mednarodni kriterij preverljivosti premorejo. Izključno uveljavljanje kriterija mednarodne "pozicioniranosti" pa lahko že kratkoročno privede do ukinjanja nekaterih strok ali področij v določeni stroki ter ogrozi humanistiko na-

sploh. Idealno bi seveda bilo uskladiti oba kriterija, vendar na tem mestu verjetno prihaja do precejšnjih razlik med posameznimi strokami, ki jih velja upoštevati. Kakor je humanistika pomembna za ohranjanje nacionalne identitete (to ji uspeva le kolikor se dovolj hrani z identiteto humanosti), tako je v humanistiki (pre)potrebna obravnava krize identitete danes sploh.

3. Potrebno je upoštevati vse možnosti razvoja slovenske humanistike v evropskem in globalnem prostoru, ki povratno vpliva tudi na njeno (samo)razumevanje. Humanistika na Slovenskem se ne more samo odzivati ali se celo izolirati, marveč mora najti odgovor na vprašanja, pred katera je epohalno postavljena. V tem je njena ključna odgovornost oziroma etičnost. Če to sprejmemo, bo lažje premagati zdaj opaženo razdrobljenost, nepovezanost in nesistematičnost raziskovanja na področju humanosti. Iluzorno bi bilo pričakovati, da bi bilo mogoče v kratkem odpraviti "delitev na fevde" in druge anomalije. Lahko pa uveljavimo sistemsko preglednost, kakor jo zahteva prehod v t. i. družbo znanja. Ta namreč prinaša s seboj radikalno spremembo organiziranja raziskovanja in poučevanja v smeri intenzivnejšega medinstitucionalnega povezovanja. Od te zmožnosti bo v prihodnje v veliki meri odvisno preživetje večine raziskovalnih pod-

ročij. Potrebno je torej drugačno institucionalno delovanje in sodelovanje, še posebej če ugotavljamo, kako zdaj prevladuje dezorganizacija.

4. Nadvse pereč je problem vrednotenja humanističnega raziskovanja. Ali je to v interesu razvoja strok in individualnega dela na področju humanistike ali ne? V tem pogledu je potrebna opredelitev znanstvenosti humanistike, ki jo določa vezanost na jezikovno okolje. Vrednotenje humanističnega raziskovanja ne sme ustvarjati "sistema", ki bo pod krinko "učinkovitosti" vzpodbujal ravno nedejavnost. Še posebej pa ne sme onemogočati raziskovanja, ki je v neposrednem interesu družbenega in kulturnega razvoja Slovenije.

5. Posebej velja omeniti problematično zastopanost humanistike v splošni izobrazbi, ki naj bi se z načrtovano reformo še poslabšala. Že zdaj pa je raven doseženega humanističnega znanja na srednješolski ravni zelo šibka, kar se posebej občuti v prvih letnikih univerzitetnega študija.

6. Postavlja se vprašanje, kaj bo z univerzitetnimi humanističnimi programi v okviru visokošolske reforme – ali bomo žrtvovali njihovo temeljnost na ljubo ekonomizmu? To bi kmalu povzročilo probleme v razvoju drugih humanističnih ved, najverjetneje tudi znanosti v celoti. Opuščanje programov in strok ima lahko zelo hude posledice za slovensko družbo, ki se po več desetletjih normalizira. Treba je oblikovati ustrezen prijem pri ohranjanju temeljnosti strok in programov. Mnoge institucije se soočajo s prostorsko stisko, neprimerno opremljenostjo knjižnic, predavateljev itn., kar negativno vpliva na njihov status. Glavni pogoj za kvaliteto humanističnih študijev je individualnost pristopa; humanistični študij ne prenese masovnosti. Če hočemo kvaliteto, potem moramo odpraviti izrazito kvantitativne kriterije financiranja humanističnih študijev – da bo torej manj študentov deležnih več pozornosti!

7. Interdisciplinarnost na področju humanistike je možno razvijati le ob vzpostavljanju temeljnega raziskovanja posameznih ved, nikakor pa ne ob njegovem zapostavljanju, kot se neredko dogaja. Ob zadnjem razpisu raziskovalnih programov so ravno interdisciplinarni predlogi najbolj klavarno propadli, ker se je skoraj brez izjeme "ščitilo" lastno področje. Pri omejenosti financiranja ni pričakovati spremenjenega odnosa.

8. Omogočiti je treba kar se da uravnotežen razvoj humanistike na Slovenskem, pri čemer igrajo poglavitno vlogo tri slovenske univerze. Pojavljata pa se dva problema: odziv neposrednega okolja in regulacija na državni ravni. Kako primerno opredeliti razmerje med splošno in lokalno perspektivo razvoja humanistike?

9. Ko govorimo o humanistiki, ne moremo mimo tega, da z njo izrazito segamo in tudi posegamo na področje kulture; humanistike tako ne prizadevajo le pogoji možnosti raziskovalnega dela, pač pa tudi razmere v kulturi. Tu bi, recimo, opozoril na neugodno stanje v založniški dejavnosti, ki še prav posebej zadeva

izdajanje humanističnih del. Neposredno "vlaganje" v humanistično kulturo prinaša veliko več koristi kot pa podpiranje drage in neučinkovite "promocije Slovenije".

10. Prav kolikor imamo opraviti s humanistiko, menimo, da ne zadostuje zgolj obravnava strok in institucij, marveč je v enaki meri ali še bolj pomembno tudi upoštevanje ali celo spoštovanje *individualnega prispevka*. Individualna ustvarjalnost in dejavnost bi morali celo veljati kot vodilo. Narobe bi bilo, da zaradi vrste sicer zelo dejanskih problemov, ki tarejo humanistiko, pozabimo tisto, zaradi česar smo humanisti.

Na koncu posveta pa je bila soglasno sprejeta še naslednja

Izjava zbora

Tako prenova visokega šolstva ter nova zakonska določila v znanosti in kulturi v Sloveniji kot oblikovanje skupnega visokošolskega in raziskovalnega prostora v Evropi (ERA in EHEA) terjajo jasno opredelitev mesta, vloge in pomena humanistike na Slovenskem. Njen zgodovinski pomen je dovolj izpričan, njeno prihodnjo vlogo pa v veliki meri zamegljuje negotovo mesto, ki ga ima humanistika danes v sistemu izobraževanja, raziskovanja in kulturne ustvarjalnosti, čeprav lahko na temeljna vprašanja sodobnega sveta ponudi ustrezne odgovore le humanistika. Še posebno je njen položaj kritičen na Slovenskem, saj smo v zadnjem desetletju vse pobude o njenem pospešenem razvoju opustili na pol poti. Poudarja se sicer nacionalni pomen humanistike, vendar se pozablja, da je zato potrebno skrbeti za njen razvoj v splošnem in posebnem. Govori se o potrebi humanizacije družbe, in vendar se nekritično razmišlja o krčenju humanističnih vsebin na vseh stopnjah izobraževanja, zelo malo pa se sliši o njihovih kvalitativnih izboljšavah.

Ali si znamo v tem kritičnem času odgovoriti na vprašanja, kot na primer:

Kaj dolgoročno pomeni humanistično siromašenje izobraževanja za slovensko družbo, ki jo oblikujejo individualne in skupnostne identitete, v prav posebnem smislu pa nacionalna identiteta?

Slovenski jezik nam edini omogoča enakopravno vključevanje v EU kot večkulturno skupnost in je naša največja primerjalna prednost. Kako bomo lahko v teh razmerah dejavno razvijali slovenski jezik in kulturo medjezikovnosti in medkulturnosti, ki sta z vključitvijo v Evropsko skupnost postali tako rekoč nujnost?

Humanistika dobesedno prenaša "breme preteklosti". Mar ni že napočil tudi čas, da jo odpremo prihodnosti?

Na področju raziskovanja se humanistiki vsiljuje kriterije vrednotenja raziskovalnih dosežkov drugih strok (naravoslovja ali tehnike), prav tako se ji odreka povezovanje z drugimi znanstvenimi področji. Ne priznava se ji ustrezne vloge prenosa in prepletanja z življenjem,

njenega mesta med znanostjo in kulturo. Humanistiko se vztrajno meri s kazalci gospodarske učinkovitosti, obenem pa se zanemarija njeno kulturno in ekonomsko aplikacijo. Tu se seveda srečujemo s problemi založništva, javnih in specializiranih knjižnic, muzejev, zavodov za varovanje kulturne dediščine itn., ki jih je treba obravnavati na dovolj odgovorni ravni, če hočemo odgovoriti na izzive našega prihodnjega bivanja, kolikor naj bo to še neko srečevanje in razumevanje v kulturi.

Spričo tega pozivamo predstavnike Vlade Republike Slovenije, univerze in izobraževalne ustanove, raziskovalne inštitute in kulturne zavode, da v okviru svojih pristojnosti pripomorejo h kvalitetnemu razvoju humanistike na področjih raziskovanja, izobraževanja in kulturne ustvarjalnosti, saj v njem lahko prepoznamo ne le nacionalni interes, marveč tudi tisto humano bivanje v skupnem svetu, *inter-esse*, brez katerega ni mogoče primerno uresničevati drugih strateških razvojnih ciljev, zato se je potrebno tudi pri vrednotenju humanističnega znanja zgledovati po sistemih, ki so v svetu uveljavljeni na teh področjih. V procesih političnega in ekonomskega odločanja in upravljanja v okviru EU se bo Slovenija uveljavila kot enakopravna partnerica le, kolikor se bo lahko opirala na kakovostni in kompetitivni sistem humanističnih in družboslovnih disciplin, pa tudi obče na vse znanosti.

Hkrati pa je ta poziv tudi poziv humanistiki sami, da bolj temeljito prisluhne svojemu poslanstvu.

Matej Župančič, Verena Vidrih Perko

LRCW 2: MEDNARODNA KONFERENCA O POZNOANTIČNI KERAMIKI IN AMFORAH.

Aix-en-Provence, Marseille, Arles, 13.–17. 4. 2005.

Mestece Aix-en-Provence je aprila letos gostilo udeležence mednarodnega arheološkega kongresa o poznoantični grobi keramiki in amforah (**2nd Conference on Late Roman Coarse Ware: Archaeology and Archaeometry** ali po francosko **La Céramique Commune, la Céramique Culinaire et les Amphores de l'Antiquité Tardive en Méditerranée: Archéologie et Archéométrie**). Konference o rimskodobni keramiki so sicer pogoste, vendar je LRCW zasnovana že od začetka kot osrednje srečanje na temo keramoloških in naravoslovnih raziskav mediteranske grobe in kuhinjske poznoantične keramike ter amfor kot vira podatkov za osnovna historična in ekonomska vprašanja.

Prva konferenca je potekala pred tremi leti na univerzi v Barceloni. Ideja je bila hitro sprejeta, pobude organizatorjev so zadovoljila številna pričakovanja. Organizatorji barcelonske konference so izdali zavidanja vreden korpus prispevkov na kar 736 straneh. Knjiga (*LRCW 1*, uredniki J. Ma. Gurt i Esparraguera, J. Buxeda

i Garrigós, M. A. Cau Ontiveros. Oxford: Archaeopress, 2005) je izšla v ugledni mednarodni seriji *British Archeological Reports*.

Stalnica obeh prvih kongresov, in nedvomno tudi osnovna značilnost bodočih, je interdisciplinarno polje arheologije in arheometrije, zgodovine in ekonomije. Veliko število mednarodnih strokovnjakov, ki so se odzvali na vabilo druge konference, izpričuje, da je polje teh raziskav danes aktualno in vanj se neustavljivo širi tudi arheologija, kar seveda predpostavlja izrazito teamski način dela in spoj večidel že utečenega dela raznovrstnih strokovnjakov pri obdelavi keramičnega gradiva. Arheolog brez arheometra, pa tudi arheometer brez prvega, ne more odgovoriti na najosnovnejša vprašanja o izvoru gline, njeni pripravi in žganju in seveda pomenu. Naravoslovne analize razkrivajo tudi organske ostanke, torej sledi o pripravi hrane in vsebini embalaže v primeru transportnega posodja.

Konferenca je bila zato zasnovana v vsebinskih in raziskovalnih sklopih z uvodnim, vabljenim predavanjem, ki je seveda pripadlo že skoraj legendarnemu raziskovalcu Johnu Hayesu iz Oxforda, avtorju temeljnega dela o poznorimski sredozemski fini namizni keramiki *Late Roman Pottery* (1972). Delo je kljub preteklim trem desetletjem še vedno bazično in nepogrešljivo, J. Hayes pa še vedno eden največjih raziskovalcev, ki pozna malodane celotno keramično gradivo poznoantičnih sredozemskih najdišč in je ne le legenda, ampak tudi *enfant terrible* mednarodnih srečanj. Slovi seveda tudi po dobrohotni, a ostri in neprizanesljivi kritiki ter nesebični pomoči brezštevilnim mladim raziskovalcem, posebej iz vzhodnih sredozemskih dežel. Nekajkrat je bil tudi gost ljubljanske univerze in skoraj vsako poletje nepogrešljiv sodelavec na dalmatinskih najdiščih.

Delo se je nadaljevalo z vabljenimi predavanji in prispevki na izbrane teme. Prvo dopoldne je Dominique Pieri s pariške I. Univerze prikazal rezultate francoskih izkopavanj s predavanjem *Les centres de production d'amphores en Méditerranée orientale durant l'Antiquité tardive*. Sledila so predavanja skupine raziskovalcev, med katerimi so izstopali mladi doktoranti tunizijskih in francoskih univerz, tako je J. Nacef predstavila raziskave v severni Afriki, kar je sicer običajno bolj področje raziskav evropskih institucij.

Druga sekcija je bila posvečena naravoslovnim raziskavam (*Archéométrie et origines des céramiques: nouvelles perspectives*). Claudio Capelli iz genovske univerze je naravoslovne (kemijske, geološke, geofizikalne ...) raziskave predstavil na razumljiv in enostaven način, kar sicer na tovrstnih konferencah ni običajno. Opozoril je arheologe, kako lahko enostavno prepoznajo geološke značilnosti in jih tudi interpretiral. Michel Bonifay, ki je prevzel tudi težo organizacije konference, vodja arheološkega raziskovalnega centra v Marseillu in sodelavec v raziskovalnem centru v Aixu, je skupno